

Echter: ook een meer afgeslankte teksteditie zou al een waardevolle bijdrage tot de (rechts)geschiedenis in het algemeen en die van de provincie Groningen in het bijzonder, zijn geweest.

H. Feenstra

K. Freienhagen-Baumgardt, *Hendrik Herps Spieghel der volcomenheit in oberdeutscher Überlieferung. Ein Beitrag zur Rezeptionsgeschichte niederländischer Mystik im oberdeutschen Raum* (Dissertatie (bewerkt) Ludwig-Maximilians-Universität München 1993, *Miscellanea Neerlandica* XVII; Leuven: Peeters, 1998, xi + 177 biz., 1100 BF, ISBN 90 429 0020 2).

Hendrik Herp (ca. 1410-1477) is altijd een van de minder bekende geestelijke auteurs uit de Nederlanden gebleven. Niettemin wordt zijn hoofdwerk *Spieghel der volcomenheit* geroemd als het beste wat de vijftiende eeuw op mystiek gebied heeft voortgebracht. Het boek vond niet alleen in eigen land een ruime verbreiding, maar ook in het buitenland. Het werd rechtstreeks uit het Middelnederlands vertaald in het Hoogduits, en via het Latijn in het Portugees, het Spaans, het Frans en het Italiaans. Wat de buitenlandse verbreiding van zijn werken betreft, kan Herps *Spieghel* zich, als enige, meten met Jan van Ruusbroec.

Herps sterk mystiek georiënteerde werk valt nogal uit de toon in de geestelijke literatuur van de vijftiende eeuw, die wordt gedomineerd door de moderne devotie. Hendrik Herp behoorde aanvankelijk zelf tot deze beweging, want hij was rector van de broeders van het gemene leven in Delft. Omstreeks 1450 echter trad hij in bij de franciscanen. Deze opmerkelijke overstap wordt wel verklaard uit Herps interesse voor mystiek. In de franciscaanse spiritualiteit was traditioneel veel ruimte voor de individuele ontmoeting tussen God en mens, maar de moderne devoten wantrouwen de mystiek en alles wat daarmee samenhangt, ten zeerste. Bang voor dwalingen en waanbeelden, ingeblazen door de duivel, zochten zij hun heil in strenge ascese en praktische deugzaamheid.

Het werk van Hendrik Herp kan worden gezien als de perfecte mix tussen de praktische aard van de moderne devotie en het affectieve karakter van de franciscaanse traditie. Blijkbaar was deze combinatie in het Duitse taalgebied niet voorhanden, want daar ontstond een behoorlijke belangstelling voor Herps *magnum opus*. De dominicaan Peter Kirchs Schlag, die tussen 1464 en 1468 de Keulse kloosters van zijn orde hervormde, leerde daar de *Spiegel der volcomenheit* kennen. Vermoedelijk was hij het die een exemplaar meebracht naar Neurenberg, waar Heinrich Haß, rector van de dominicanessen van Sankt Katharina, een vertaling in het Noordbeierse dialect van die stad maakte.

Deze vertaling, die aan de basis stond van vrijwel de gehele Duitse overlevering, vormt het uitgangspunt van de grondige studie van Kristina Freienhagen-Baumgardt. Zij werkt in de traditie van de door Kurt Ruh gepropageerde 'überlieferungsgeschichtliche Methode'. Dat betekent dat in deze studie niet Herp als auteur noch de *Spieghel der volcomenheit* als literaire tekst centraal staan, maar de manier waarop de *Spieghel* door zijn publiek werd ontvangen. Als germaniste beperkt Freienhagen-Baumgardt zich daarbij tot de Duitse overlevering. Haar aanpak betekent overigens niet dat we het zonder informatie over tekst en auteur moeten stellen, want het eerste deel van haar boek bestaat uit een inleiding op Hendrik Herp als historische figuur en als auteur.

Het tweede deel is echter duidelijk de kern van het betoog van Freienhagen-Baumgardt. Ze beschrijft hier met indrukwekkende precisie de gang van de *Spieghel* door de Hoogduitse

geestelijke letterkunde. In tegenstelling tot wat tot dusver werd gedacht, is er maar één daadwerkelijke vertaling in het Duits geweest, die van Heinrich Haß (X*). De veronderstelde tweede redactie (Y*) blijkt een omzetting daarvan naar het Zwabische dialect te zijn, waarin verder wel een aantal kleinere ingrepen is gedaan. Daarnaast is er nog een enkelvoudig overgeleverde tekst die de *Spiegel* wel tot uitgangspunt neemt, maar niet meer als een vertaling mag worden aangemerkt.

Door nauwgezette analyse van alle beschikbare teksten én de handschriften waarin ze voorkomen, weet Freienhagen-Baumgardt een zeer gedifferentieerd stemma op te stellen. Hier blijkt de kracht van de overleveringshistorische aanpak, die optimaal werkt als men oog heeft voor alle mogelijke details. Het is dan wel noodzaak om zich niet in die details te verliezen en de lezer te overstelpen met allerlei op zichzelf belangwekkende maar voor het betoog irrelevante feiten. Die kunst beheerst Freienhagen-Baumgardt heel goed en daarom is haar boek bijzonder geslaagd te noemen. Zij brengt alle stadia en ontwikkelingen in de overlevering van de Duitse *Spiegel der volcomenheit* in beeld en heeft daar slechts 177 pagina's voor nodig. Dat is een knappe prestatie.

Het wel zeer korte derde deel van dit boek is een samenvatting van de onderzoeksresultaten plus een schets van een wijder perspectief. Freienhagen-Baumgardt stelt dat het Nederlandse karakter van de *Spiegel* in de Duitse overlevering vrijwel meteen verloren ging. De gebruikers beschouwden de tekst kennelijk als autochtoon, wat impliceert dat het vooral de inhoud van de *Spiegel* moet zijn geweest die zoveel belangstelling genereerde. Die belangstelling verklaart de auteur uit een grote interesse in het Zuiden van het Duitse taalgebied voor speculatief-mystieke teksten. Bij de verbreiding daarvan speelden de kartuizers een doorslaggevende rol. De late Ruusbroec-receptie in het Hoogduitse taalgebied, en in mindere mate die van Jan van Leeuwen, wordt ook vanuit die belangstelling verklaard.

Ter afronding: de studie van Kristina Freienhagen-Baumgardt is een goed voorbeeld van wat de overleveringshistorische benadering van middeleeuwse literatuur kan opleveren. Zij weet zich tot hoofdzaken te beperken en is mede daardoor in staat een leesbaar boek af te leveren, waar weinig op valt af te dingen. Dat Freienhagen-Baumgardt het Windesheimse regularissenklooster Diepenveen voor een zusterhuis van het gemene leven houdt (142) zij haar dan ook vergeven.

Wybren Scheepsma

NIEUWE GESCHIEDENIS

H. Bots, F. Waquet, *La République des Lettres* (Collection Europe et histoire; Parijs: Edition Belin-De Boeck, 1997, 188 blz., ISBN 2 7011 2111 6).

Dit boek is geen gewone geschiedenis van de Europese wetenschapsbeoefening in de moderne tijd. Het is geen synthese van monografieën over de intellectuele historie van Europese steden, streken en landen. Het is ook geen samenvatting van de zeer vele gegevens die zijn te vinden in de talloze studies over Europese geleerden van naam. Nee, in dit boek proberen de auteurs, met gebruikmaking van dat alles, greep te krijgen op het internationale netwerk van Europese geleerden dat vanaf de eerste keer dat dat woord viel, waarschijnlijk in 1417, steeds vaker met de naam Republiek der Letteren werd aangeduid.